

навчальні заклади в Україні повинні забезпечувати відповідну якість освіти згідно державних стандартів вищої освіти, які є обов'язковими для виконання усіма суб'єктами в системі вищої освіти.

Список використаних джерел

1. Закон України “Про вищу освіту” від 17.01.2002 р. №2984 – III. Вища освіта в Україні. Нормативно-правове регулювання / За заг. ред. А.П. Зайця. – К.: ФОРУМ, 2003. – 950 с.
2. Приватна вища школа України на шляху інновацій: (Монографія) / В.П. Андрущенко та Б.І. Корольов – Х.: Вид-во НУА, 2005. – 320 с.

***Annotation.** In the article the private sector of higher education is described in Ukraine. Certainly basic differences are between state and private higher educational establishments after the proper signs.*

***Key words:** higher education, private higher educational establishment, mechanism of financing.*

6

УДК 330.342.146

*Л.Г. Богуш, к.е.н., с.н.с., РВПС України НАН
України, м. Київ*

РОЗВИТОК СОЦІАЛЬНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ ЯК ФАКТОР РЕАЛІЗАЦІЇ ЗАКОНОДАВЧИХ ГАРАНТІЙ ФОРМУВАННЯ ТРУДОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНИ

Висвітлено стан, проблеми і пріоритети розвитку соціальної інфраструктури України в контексті реалізації законодавчих гарантій формування та збереження трудового потенціалу її населення.

***Ключові слова:** фактори формування трудового потенціалу, соціальна інфраструктура, принципи соціальної держави, державні соціальні стандарти.*

Зважаючи на зміст і структуру трудового потенціалу працівника (включає енергетичний потенціал, або здатність до праці, що поєднує психофізичні й інтелектуальні якості, а також соціально-психологічний потенціал, що визначається комунікативним і культурним рівнем та соціальною активністю [1, с. 12]), роль соціальної інфраструктури (рівня розвитку, особливостей територіальної організації і функціонування) в процесі його формування пов'язана насамперед зі створенням умов для реалізації законодавчо гарантованих, а отже, визнаних суспільно необхідними матеріально-побутових і соціально-культурних потреб населення, задоволення яких у підсумку забезпечує

відтворення особи та її трудового потенціалу, поліпшення й удосконалення зазначених якостей і властивостей.

Методологічні й практичні проблеми формування та функціонування соціальної інфраструктури України на різних етапах її історії знайшли широке відображення в працях О. Алімова, Н. Вітренко, Б. Данилишина, М. Долішнього, В. Євсєєва, Ф. Заставного, В. Козака, О. Кочерги, В. Куценко, А. Мазаракі, В. Новікова, Ю. Саєнка, Т. Шпараги та значної кількості інших науковців.

Разом з тим необхідність збалансування бюджетних зобов'язань із задоволення суспільно необхідних потреб населення як із доступними ресурсами, так і з принципами становлення соціальної держави України (це передбачає створення рівних і належних умов для розвитку фізичного, інтелектуального, духовного потенціалу особи, необхідного для формування і реалізації її трудового потенціалу як запоруки забезпечення гідного життя та підвищення добробуту власними силами і працею) вимагає подальшого дослідження гострих проблем функціонування соціальної інфраструктури в умовах економічної нестабільності та обґрунтування шляхів їх розв'язання.

Метою статті є аналіз найбільш актуальних на сучасному етапі проблем реалізації законодавчих гарантій соціального забезпечення населення України, що впливають на якість формування та збереження його трудового потенціалу, а також визначення пріоритетів і першочергових заходів їх вирішення в контексті створення підґрунтя для оптимізації кадрового забезпечення й усталення прогресивних тенденцій розвитку вітчизняної економіки.

Характеризуючи стан і динаміку задоволення суспільно необхідних потреб населення України, більш-менш детально унормованих вітчизняним законодавством (від гарантування конституційного права на реалізацію певної потреби до легітимізації зобов'язань і механізмів державної стандартизації відповідного процесу), доцільно згадати найбільш кричущі факти і тенденції:

- у рівні та структурі споживання – недостатні обсяги і низька частка витрат на платні послуги освіти, культури, охорони здоров'я в сукупних витратах населення, зменшення частки витрат на санаторно-курортне оздоровлення, особливо сільських мешканців;

- у житлово-комунальному господарстві – незадовільний рівень благоустрою поселень, високий ступінь зносу інженерних мереж; незадовільна цінова доступність житла для низько- і середньодоходних верств; критичний стан реалізації програм забезпечення соціальним житлом;

- в охороні здоров'я – незадовільна територіальна доступність первинної медико-санітарної, швидкої і невідкладної медичної допомоги, особливо в сільській місцевості; недостатній рівень забезпеченості державних і комунальних закладів лікарями загальної практики і спеціалістами; високий ступінь зносу медичного обладнання; недостатній рівень укомплектування державних і комунальних стаціонарів лікарським засобами;

- в освіті – невідповідна потребам населення розгалуженість інфраструктури дошкільного виховання, з початку 90-х рр. масово ліквідованої або перепрофільованої; незадовільний стан матеріально-технічної бази державних загальноосвітніх закладів, низький рівень їх укомплектування безоплатними підручниками і довідковою літературою, комп'ютерною технікою; недостатня територіальна доступність загальноосвітніх шкіл у сільській місцевості, незадовільне виконання програми «Шкільний автобус»; численні проблеми збереження ланки професійно-технічної освіти (і її інфраструктури), покликаної забезпечувати економіку кваліфікованими робітниками, підвищувати доступність конкурентоспроможної фахової підготовки для соціально вразливих верств;

- в культурі – згорання мережі масових універсальних бібліотек, гострі проблеми поповнення та оновлення їх книжкового фонду; подальша ліквідація інфраструктури позашкільного виховання, проблеми економічної доступності відповідних послуг для дітей із малозабезпечених сімей; продовження незаконної приватизації і перепрофілювання закладів клубного типу та об'єктів кінопоказу.

Як засвідчує досвід країн з перехідною економікою, пов'язаний з динамікою, структурою та віддачею інвестицій в основний капітал різних ланок соціального призначення, найвищою є їх ринкова ефективність у торгівельно-посередницькій діяльності, найпривабливіший у контексті початкового накопичення капіталу, помітно нижчою (порівняно з середнім показником у господарському комплексі) – в транспорті, найбільш низькою – у значній частині ланок соціальної сфери, перш за все тих, де велика частка неринкових (або визнаних суспільно необхідними) послуг – освіті, охороні здоров'я тощо. Серед інституціональних причин подібної ситуації – монополізація ринків товарів і капіталу, низька ефективність адміністративного державного регулювання господарської діяльності підприємств, поширення корупційних стосунків [2, с. 15-16].

Несталість і корумпованість практики видачі дозволів та державного контролю за діяльністю з розбудови і реконструкції систем розселення в Україні нині, зокрема, є одним з ключових факторів численних порушень державних будівельних норм, які регулюють засади функціонально-планувальної структури поселень, організації і забудови їх житлових кварталів, розвитку інфраструктури з матеріально-побутового і соціально-культурного обслуговування населення, рекреаційних територій, транспорту і дорожньої мережі тощо.

Узагальнення досвіду формування та функціонування соціальної інфраструктури в регіонах України в умовах зміцнення ринкових відносин, реформування засад соціального забезпечення і захисту населення дозволяє визначити основні проблеми чинного організаційно-економічного механізму розвитку цієї територіальної підсистеми суспільного відтворення. Серед них:

- неузгодженість законодавчих гарантій реалізації суспільно необхідних потреб населення, а також пріоритетів соціальної політики з нормативно-правовою базою формування видатків регіональних та місцевих бюджетів, ресурсного забезпечення процесів функціонування територіальних громад, фінансування суспільно значущої діяльності закладів соціального призначення всіх форм власності;

- заниження при формуванні бюджетів різних рівнів вартості суспільно необхідних послуг соціального призначення, що спричиняє недофінансування навіть мінімальних потреб державного і комунального секторів відповідних ланок (а відтак їх тінізацію, погіршення доступності та якості послуг, що надаються в основному низькоплатоспроможному населенню);

- відсутність цілісного комплексу норм і нормативів інфраструктурно-го та кадрового забезпечення діяльності із задоволення потреб населення в суспільно необхідних послугах, формальність механізмів їх дотримання;

- зволікання з розробкою системи державних соціальних стандартів, перелік яких визначено чинним законодавством (насамперед Законом України «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії» від 5.10.2000 р.), що призводить до незбалансованості правових і бюджетних зобов'язань, затвердження фінансово та організаційно слабо обґрунтованих державних і регіональних програм, сприяє суб'єктивному розподілу доступних ресурсів органами влади різних рівнів та їх нецільовому використанню;

- руйнування в державному і комунальному секторах матеріально-побутових і соціально-культурних ланок наскрізної вертикалі підпорядкування як фактор послаблення впливу на їх функціонування та коригування територіальної організації структур, що здійснюють ліцензування і контроль;

- недостатня розробленість механізмів акумуляції позабюджетних фінансових ресурсів на задоволення потреб у житлі, охороні здоров'я, професійній освіті (зокрема, шляхом пільгового й іпотечного житлового кредитування, обов'язкового і добровільного медичного страхування, надання кредитів на здобуття освіти у ВНЗ);

- неефективність механізмів контролю за якістю та дотриманням прав споживача в процесі надання платних і безоплатних матеріально-побутових та соціально-культурних послуг;

- незадовільний рівень оплати праці й соціального захисту значної частини зайнятих в економічній діяльності з їх надання в державному і комунальному секторах відповідних ланок.

Аналізуючи досвід країн з перехідною економікою, де реформування засад функціонування соціальної сфери набуло ширших порівняно з Україною масштабів, серед найпоширеніших проблем реалізації державних зобов'язань із задоволення суспільно необхідних потреб населення в періоди фінансових криз та економічної нестабільності слід насамперед відмітити [3, с. 9; 4, с. 14; 5, с. 43; 6, с. 26; 7, с. 78]:

- дефіцит та організаційну неузгодженість бюджетного процесу в держфінансуванні ланок освіти, охорони здоров'я, ЖКГ; політику збереження і планування зазначеного дефіциту на середньострокову перспективу на рівні, недопустимому за стандартами розвинутих країн;

- обмеженість видатків на підтримання на прийнятному рівні стану і характеристик розгалуженості всього спектру видів соціальної інфраструктури, а також на діяльність з розширення можливостей особистісної професійної самореалізації;

- негативний вплив низки реформ (насамперед інституціональних у вищезгаданих ланках) на розвиток людського капіталу, доступність соціального житла і суспільно необхідних послуг, рівень фінансування мережі відповідних низових об'єктів, стан і процеси модернізації соціальної сфери;

- недосконалість механізмів відбору, забезпечення повноцінного фінансування і контролю за реалізацією пріоритетних національних проєктів.

Водночас слід відмітити, що проблемність забезпечення й підтримання стану соціальної інфраструктури, що відповідає розумінню суспільно прийнятного гідного рівня життя та якості середовища життєдіяльності, необхідної для відтворення, збереження і вдосконалення трудового потенціалу населення, властива і розвинутим країнам, де це завдання на рівні територіальних громад також вирішується за активної участі державних і регіональних бюджетів. Так, у США, наприклад, федеральні трансферти, на частку яких припадає приблизно чверть усіх надходжень до місцевих бюджетів, перераховуються цільовим призначенням чи оптом у межах певних федеральних програм або виходячи з необхідності дотримання державних мінімальних стандартів (зокрема, щодо надання житла, освіти, медичного обслуговування, натуральних послуг за законодавчо встановленими загальнонаціональними мінімальними нормами); у свою чергу асигнування штатів за такими статтями витрат, як дорожнє будівництво, освіта й соціальне забезпечення, складають відповідно 33, 50 та 80% сукупних коштів органів місцевої влади. Перерозподіл державних доходів на покриття бюджетних дефіцитів муніципалітетів у підсумку дозволяє фінансувати через місцеві бюджети 38% загальнонаціональних витрат на будівництво і ремонт доріг, 41 – на охорону здоров'я, 68 – на освіту, 74 – на утримання поліції, 100% – на пожежну охорону [8, с. 46, 50].

Видатки на збереження мережі об'єктів соціально-культурної інфраструктури та зміцнення її матеріально-технічної бази залишаються пріоритетом уряду США і в умовах фінансово-економічної кризи. Визнаючи, зокрема, важливу роль бібліотек у суспільстві (73% масових бібліотек є єдиною інституцією місцевих громад, де надається вільний доступ до Інтернету), новообраний президент США підкреслив, що їх закриття стане великою помилкою влади та підписав низку постанов щодо економічного стимулювання діяльності цих закладів й інших некомерційних організацій, якими передбачалися дотації місцевим муніципалітетам для фінансування відповідної інфраструктури, а також відшкодування вартості заходів з розширення доступу до широкопо-

лосних мереж Інтернету у віддалених районах країни, додаткового оснащення бібліотек комп'ютерами, підключення їх до цифрового телебачення [9, с. 92].

Отже, з огляду на гостроту і зміст проблем збереження, забезпечення ефективного функціонування та подальшого розвитку соціальної інфраструктури України, а також враховуючи відповідний досвід і практику інших держав світу, подолання недоліків формування та функціонування низових мереж вітчизняних об'єктів соціального призначення насамперед вимагає:

- узгодження зобов'язань органів державної, регіональної і місцевої влади в сфері соціального забезпечення територіальних громад, удосконалення нормативно-правової та фінансово-економічної бази їх виконання на місцевому рівні (насамперед у частині нарощування видатків місцевих бюджетів на утримання низової соціальної інфраструктури);

- забезпечення захищеності соціальних видатків бюджету, призначених для створення достатньої ресурсної бази і належної територіальної організації мережі матеріально-побутових і соціально-культурних підприємств, закладів і споруд;

- модернізації методик фінансування бюджетних підприємств і закладів соціального призначення (зокрема, з відшкодуванням витрат у розрахунку на потенційного споживача, за страховими схемами і державним соціальним замовленням), удосконалення механізмів розподілу і використання бюджетних ресурсів на рівні окремих об'єктів;

- формування органами місцевої влади державних замовлень на виробництво суспільно необхідних товарів і послуг соціального призначення на комерційних засадах (за механізмами приватно-державного партнерства);

- завершення розробки системи державних раціональних і мінімальних соціальних стандартів та Державного класифікатора соціальних стандартів і нормативів як підґрунтя всіх напрямів діяльності з соціального забезпечення населення (в тому числі основи визначення мінімуму соціальних видатків місцевих бюджетів), прогнозування і програмування заходів соціальної політики, подальшої стандартизації сукупності безоплатних і платних послуг у матеріально-побутових і соціально-культурних ланках;

- посилення соціального захисту найманого персоналу державних і комунальних об'єктів матеріально-побутових і соціально-культурних ланок, їх доукомплектування на засадах гарантування прав на отримання пільгового і соціального житла, допомоги в оплаті комунальних послуг, послуг освіти, оздоровлення і відпочинку, а також отриманні житлових і споживчих кредитів;

- регламентації прав підприємств, організацій, закладів соціального призначення різних форм власності щодо відведення їм земельних ділянок, використання і забудови земельних ділянок, які перебувають у користуванні та власності цих суб'єктів господарювання;

- вдосконалення процедур землевідведення та генерального планування розвитку населених пунктів, систем розселення, рекреаційних зон і курор-

тів (у тому числі функціонального зонування, цільового та супутнього використання їх територій) з урахуванням перспектив соціально-демографічного розвитку, динаміки споживчого попиту на матеріально-побутові й соціально-культурні товари і послуги на внутрішньому і зовнішньому ринках, особливостей природно-ресурсного потенціалу регіонів, а також з дотриманням комплексного підходу до територіального розвитку і вимог щодо стабілізації екологічної ситуації;

- розробки методик визначення розмірів пайової участі забудовників у забезпеченні комплексного розвитку соціальної інфраструктури, опрацювання механізмів сплати відповідних внесків до місцевих бюджетів;

- реалізації програм щодо вирішення гострих проблем життєзабезпечення населення, в тому числі: підвищення рівня житлової забезпеченості соціально вразливих верств і «середнього класу», а також якості житлового фонду та інженерних мереж (зокрема, підвищення частки в системах розселення автономних інженерних мереж, розбудови та експлуатації на концесійних засадах централізованих й автономних мереж та об'єктів водо-, теплопостачання і водовідведення комунальної власності); поліпшення ресурсного забезпечення діяльності з ранньої профілактики і зниження захворюваності, інвалідизації, смертності, покращення репродуктивного здоров'я населення у віці молодшому за працездатний і працездатному, підтримання санітарно-епідеміологічної безпеки; розвитку інфраструктури, навчально-лабораторної бази, кадрового потенціалу, інформатизації державного і комунального секторів системи освіти (дошкільної, загальної середньої, професійно-технічної); раціоналізації територіальної організації соціальної інфраструктури з урахуванням довгострокових екологічних наслідків;

- остаточного нормативно-правового врегулювання питань наділення споживача житлово-комунальних послуг ринковими правами покупця, а також фінансової відповідальності виробників, постачальників і споживачів комунальних послуг за неефективне використання і втрати в ЖКГ енергетичних, теплових, водних ресурсів;

- реалізації державних і регіональних програм збереження мереж об'єктів низки ланок соціального призначення, найбільш вразливих в умовах нерегульованого ринку, в тому числі щодо: покращення транспортної доступності низових систем розселення; зміцнення ресурсної бази державних і комунальних закладів культури і мистецтв, забезпечення їх поліфункціонального використання і технічного переоснащення (зокрема комп'ютеризації послуг та робочих місць персоналу, формування електронних баз бібліотечного, музейного, архівного, кінофондів); збереження та профільного використання всього спектру об'єктів історико-культурної спадщини та рекреаційних зон.

Список використаних джерел

1. Римашевская Н.М. Формирование качества трудовых ресурсов России / Н.М. Римашевская // Народонаселение. – 2003. – №2. – С. 6–14.

2. Плышевский Б. Капитальные вложения: динамика, структура, эффективность / Б.П. Плышевский // Экономист. – 2009. – №8. – С. 3–17.
3. Куликов В. О «болевых точках» социально-экономического развития России / В.В. Куликов // Российский экономический журнал. – 2009. – № 1–2. – С. 3–16.
4. По поводу правительственной антикризисной программы // Российский экономический журнал. – 2009. – №3–4. – С. 3–16.
5. Швецов А. Систематизация инструментов перспективного планирования территориального развития: настоятельная необходимость и конкретные предложения / А.Н. Швецов // Российский экономический журнал. – 2009. – №5. – С. 12–47.
6. Глазьев С. Об антикризисной стратегии России / С.Ю. Глазьев // Российский экономический журнал. – 2009. – №6. – С. 3–36.
7. Курепина Н., Бозгыков Ю. Социально-экономический кризис сельской местности / Н.Л. Курепина, Ю.С. Бозгыков // Экономист. – 2009. – №6. – С. 74–80.
8. Шлихтер А.А. Местное самоуправление в системе федерализма: проблемы России и опыт США / А.А. Шлихтер // Мировая экономика и международные отношения. – 2002. – №6. – С. 45–54.
9. Азроянц Э. Ценный источник экономических знаний / Э.А. Азроянц // Экономист. – 2009. – №10. – С. 90–92.

Annotation. *The status, problems and priorities of the social infrastructure of Ukraine in the context of legislative guarantees of the formation and preservation of labor capacity of its population are elucidated.*

Key words: *factors in the formation of labor capacity, social infrastructure, the principles of social state, state social standards.*

7

УДК 331.5

Т.В. Вонберг, к.е.н.,
О.Ю. Вонберг, ДВНЗ «Київський національ-
ний економічний університет
імені В. Гетьмана», м. Київ

ДОСЛІДЖЕННЯ МІКРОЕКОНОМІЧНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ ПРОФЕСІЙНОГО НАВЧАННЯ БЕЗРОБІТНИХ ДЛЯ ПОТРЕБ РИНКУ ПРАЦІ

Визначено рівні впливу програми професійного навчання безробітних. Досліджено мікроекономічну складову ефективності навчання безробітних для потреб ринку праці за сприянням служби зайнятості.

Ключові слова: *безробітні, професійне навчання, служба зайнятості.*